

Bartosz Stachowiak

Boże Narodzenie na Kaszubach

MKPE we Wdzydzach. Wigilia w chałupie z Lipuskiej Huty.
Fot. Bartosz Stachowiak

Kaszubi określają święta Bożego Narodzenia mianem *Gòdë*. Kaszubskie tradycje bożonarodzeniowe charakteryzowały się bogatą obrzędowością, której elementy spotykane są także w czasach współczesnych. Dekorowanie choinki, potrawy spożywane przy wieczerzy wigilijnej, pochody kołédników, a nawet wręczanie bliskim podarków są zwyczajami, których geneza sięga dalekiej, niekiedy przedchrześcijańskiej przeszłości. Pobrzmiewają w nich echa dawnych rytuałów i obrzędów towarzyszących zimowemu przesileniu słonecznemu.

Dziś ciężko jest nam wyobrazić sobie święta Bożego Narodzenia bez choinki, symbolu odradzającego się życia. Zwyczaj umieszczania zielonego drzewka w domach Kaszubi przejęli od ludności niemieckiej stosunkowo niedawno, w poł. XIX w. Początkowo występował on jedynie w zamożnych warstwach społecznych, jednak z czasem upowszechnił się również we wsiach. Choinkę chętnie przystrajano ręcznie wykonanymi dekoracjami: słomianymi i papierowymi łańcuchami, serduszkami, aniołkami i ptaszkami. Na gałązkach zawieszano również rajskie jabłuszka, cukierki i ciastka. Później na choinkach pojawiły się „anielskie włosy”, bombki w kształcie mikołajów, aniołków, grzybków, soplek, a także okrągłych bombek. Zapalano również małe, kolorowe świecek mocowane w blaszanych klipsach na końcach gałązek, tworząc w domu niepowtarzalny klimat.

Kaszubi dbali o to, aby bogato udekorować choinkę, co miało przynieść im dostatek i pomyślność w nadchodzącym roku. Dawniej zapewniały to stawiane w kącie izby snopki słomy, których współcześnie pozostałością jest siano wkładane pod obrus. W okresie świątecznym stosowano również zabiegi, których celem było obfite obrodzenie drzewek owocowych – obwiązywano je powrozem bądź opukiwano siekierą.

Szczęście i radość w nadchodzącym roku zapewniały odwiedziny grup kołédniczych, wędrujących po wsiach od Wigilii do święta Trzech Króli. Kaszubi nazywali je *Gwióźdzkami*, Gwiazdorami lub *Gwióźdzami*. Dawniej kołédnikom towarzyszyły żywe zwierzęta, które z czasem symbolicznie zastąpiono maskarodami. Niekiedy pochod liczył nawet kilkunastu młodzieńców, przebranych za różne postaci i zwierzęta. Koza, niedźwiedź, baran, byk, bocian prowadzone przez Cygana, szły w towarzystwie Dziada, Baby, Panny Młodej, Kominiarza, Żyda, Policjanta, Diabła, Śmierci, Małpy i różnych egzotycznych postaci. Taki orszak kołédniczy, złożony niemal wyłącznie z mężczyzn stanu wolnego, z życzeniami pomyślności, obfitości i szczęścia na przyszły rok, odwiedzał kolejne rodziny śpiewając kołédy, harując i swawoląc. Kołédnikom przewodził Gwióźdz, dziś znany jako Gwiazdor. Jego nazwa pochodzi prawdopodobnie od słowa „gwiazda” lub od dźwięków głośnego gwizdania na piszczałce, którymi miano zapowiadać gospodarzom domu przybycie całego zespołu. Niekiedy rodzice w ukryciu przed pociechami przekazywali mu drobne podarki, które ten rozdawał dzieciom w nagrodę za poprawnie odmówiony pacierz. Im rodzina była uboższa, tym skromniejsze były prezenty, np.: wełniane skarpetki, proste drewniane zabawki i łakocie. Niekiedy dzieci musiały zadowolić się tzw. *bunter tellerami*, czyli talerzykami, na których układano cukierki, orzechy, ciastka i jabłka. Czasami tylko słodyczami z choinki, a czasami, niestety, niczym.

Domy obchodzili również Trzej Królowie z Gwiazdą i kołédnicy z szopką. Scenki teatralne odgrywano niemal w każdym domostwie, życząc mieszkańcom szczęścia i radości podczas Świąt i w Nowym Roku. W zamian otrzymywali pieniądze, słodycze i alkohol. Barwne orszaki kołédników spotkać można jeszcze w niektórych kaszubskich wsiach. Świadczy to o głę-

bokim przywiązaniu do tradycji i bogactwa duchowego dawnych mieszkańców Pomorza.

W wigilię Bożego Narodzenia wraz z pojawieniem się na niebie pierwszej gwiazdki Kaszubi zasiadali do uroczystej, lecz skromnej kolacji. Spożywano potrawy z ryb, ziemniaki i kapustę z suszonymi grzybami. Z dań na słodko podawano kluski z makiem, zupę z suszu owocowego i tzw. orzechy z marchwi. Resztkami ze stołu symbolicznie częstowano zwierzęta, aby były posłuszne i dobrze się chowały. Na Kaszubach powszechnie wierzone, że tej nocy zwierzęta przemawiają ludzkim głosem, ale należało uważać, ponieważ usłyszenie takiego głosu przynosiło pecha! Noc wigilijną zwieńczano udziałem w pasterce, mszy świętej upamiętniającej oczekiwanie pasterzy na przyjście Jezusa na świat.

W tym wyjątkowym czasie Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny we Wdzydzach zaprasza do obejrzenia zabytkowych wnętrz, w których wiernie odtworzono bożonarodzeniowe zwyczaje i obrzędy - m.in. przygotowanie ozdób choinkowych i strojenie drzewka, pieczenie pierników i „orzechów” z marchwi oraz

wieczerę wigilijną. Zwiedzający Muzeum we Wdzydzach w ramach programu edukacyjnego *Gwiazdka jidze przez Wdzydze* podczas zwiedzania z przewodnikiem wysłuchają opowieści o tradycyjnych adwentowych i bożonarodzeniowych zwyczajach oraz wróżbach, a także będą mogli wcielić się w rolę kaszubskich kolędników - *Gwiżdzy*. Muzeum przygotowało również obrzędowe warsztaty pt.: *Boże Narodzenie na Kaszubach*, których uczestnicy dowiedzą się o pochodzeniu i tradycjach strojenia świątecznego drzewka oraz własnoręcznie wykonają ozdoby z papieru, bibuły i słomy, którymi dawniej na terenie Pomorza dekorowano choinki w chłopskiej chałupie i szlacheckim dworze.

Bartosz Stachowiak

Dział Upowszechniania i Promocji Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny im. Teodory i Izydora Gulgowskich we Wdzydzach.

MKPE we Wdzydzach. Gwiazdki – kaszubski zespół przebierańców z Nowej Wsi Kartuskiej. Fot. Stanisław Klupiński

MKPE we Wdzydzach. Choinka dworska. Dwór z Luzina z 3 ćw. XVII w. Fot. Bartosz Stachowiak

Muzeum – Kaszubski Park Etnograficzny im. Teodory i Izydora Gulgowskich we Wdzydzach
ul. Teodory i Izydora Gulgowskich 68
83-406 Wdzydze

W grudniu Muzeum jest czynne od poniedziałku do piątku w godz. 10:00-15:00.

24 oraz 31 grudnia nie będzie możliwe zwiedzanie z przewodnikiem

– w te dni oraz w pozostałe soboty zapraszamy na bezpłatny spacer po terenie muzeum.

26 grudnia Muzeum jest nieczynne.

muzeum@muzeum-wdzydze.gda.pl
Tel/Fax 58 686-12-88 / 686-11-30

www.muzeum-wdzydze.gda.pl
www.facebook.com/Muzeum.we.Wdzydzach.Kiszewskich
www.instagram.com/muzeum_wdzydze